

UNIVERSITÀ DELLA CALABRIA
DIPARTIMENTO DI LINGUE E SCIENZE DELL'EDUCAZIONE
LABORATORIO DI ALBANOLOGIA
UNIVERSITETI I KALABRISË
DEPARTAMENTI I GJUHËVET DHE I SHKENCAVET TË EDUKIMIT
LABORATORI I ALBANOLOGJISË

Opere di Francesco Antonio Santori

a cura di

Vincenzo Belmonte

FRANCESCO ANTONIO SANTORI

[R A P S O D H Ī T]

1.

Vej i biri Fugh'jes
rugh prë rugh ndë sij katund
me ksulën prë mbi sī.
Më shtëlloi nerënxjen,
e m' i rā së bukurës 5
ndër dōr e ndë llōrëzit,
tek më rrij e terjorisij,
afër pexherit, prë mbrënda
të dritores ndë pëllas,
ndë pëllas të Sklavunit. 10
Moj e jëma, cila rrij
e kumbisur qelqevet
ndë një etër dritësore,
kūr e bila u pataks,
bër e bārdh ndë faqjet, 15
e m' i rā gjejpërëza,
ruojti jasht e trimin pa:
"Raft dora, lumi trīm,
çë m' i rē së bilës time
ndër dōr e ndë llōrëzit!". 20
"Mos e nēm ti, zonja mëm.
Ai së pā e nëng fëtesi".
Vasha ruojti trimëthin
ndën sī e goj mbë gaz.

2.

ms: 1.

Mbaj e ëma të mbullir
me trī veta shërbëtresha
bilëzën të bukurëz
ndë kastjelin të Sklavunit,
mos t' e vrenej ndonjerī 5
e t' i vrënej bukurīn.
Moj ji biri Fugh'jes
bjejtī klīçe shurdhuriz
e ndë natën t' errëtëz
hapi derën të Sklavunit. 10
Hiri thëll ndë kamarat
me linār ndë dorëzët.
Vodhi vazhëzën mbë shtrat
xhikarān, me linjëzën.
Duolli jasht, e mosnjerī 15
nëng e ndodhi e nëng e pā

mose zoga picëvërdh
 çë këndonej ka menat
 ndë një tup mbi marezën. ka] ms: kë
 "Mori zoga picëvërdh, 20
 mīr për tij, ndo s' e källëzon.
 Dī ku stisën ti folën,
 vete e më t' e shkallëmōnj;
 ndo më dheksën, kūr kullosën,
 vinj e më të përcilisinj 25
 e m' e bënj mënitëzën".
 Picëvërdha më s' këndoi.

3.

Trimi bīr ji Fugh'jes
 me të bukurën mbë kāl
 vej këtej, ikij atej
 sheshevet e maleshit.
 Mbi një mal i hōll e i lārt, 5
 sa thëllëza s' mund e shkoj,
 ndodhëtin një shatorë,
 ç' ish je ngrëjtur Fatashit.
 Fjetat īn mundash të hōll
 me t' rëgjënd illet e nats, 10
 ahëta çë i frinej mbrënda
 māl i mād̄h e limonthī.
 Hitin e më lodëjin
 vasha e biri i Fugh'jes.
 Sīshit me k' e fisnej trimi 15
 dritësoi ajëri;
 gazit çë m' i pririj vasha
 lulëzoi kumbulla
 e terjortur qiëllëzës
 të së gjerës shatorë. 20
 Shkundi lulet kumbulla:
 kriet, llōrt e kurmërat
 trimit zbardhi e vashjes.

4.

Kūr u pruortin Fatazit,
 Fatazit e Dreqezat,
 gjën shatorezën të zën.
 Trimi fjëj e vashëza
 gjūm ji thëll e ëmbëlith: 5
 të qëlluor po qeshëjin.
 Fatazit e Dreqezat
 m' u rrëmbien harejes,
 mīr ato t' i bëjin shūm,
 keq këto sa dēt e lūm. 10

Mundi liga shkurqëzën
e ndë gjëm i mbajtin
nënd dit e di vjet.
Pra mbë shpī nji herje
njeri e jetëra më u gjën. 15
Thoshin: "Nj' ëndër o një vërtet
qe pësuoma çë më rā?".
Një të diellën menat
pra ndë qīsh u vrejtin
e u njohtin e u lutin. 20
Ruoj e jëma bilëzën
mos t' e birij njetër hër.
Te kjo, tek ajo pjes
venej trimi se t' i flit,
se t' i flit e t' e rrëmbej, 25
njera ç' u përpoqëtin
afër lumit i Sklavunit,
ndë një vend i vetëmith.
Trimi e zū e më e puthi,
m' e puthi ndë goljet, 30
m' e puthi ndë faqezit.
Vasha gjith je nguqurez
kallëti nd' uj fāqezën
të më laj të puthurit,
mos e jëma mūn t' e njih, 35
po më nguqi ujthit.
Kurëna nga hora aposhtaz
duolltin grā të lain shqënd,
mbër të zbardhëin, nguqëshin
linjat çë atje po lajin; 40
kopshtet çë potisëshin
bëjin fjetazit të kuqe;
zogezit çë pitin uj
nguqulluon pendazit
e më t' ëmbëj e dëlir 45
bëtin fërshëllimezën.

5.

Ajo zoga picëvërdh
më këndoi mbi marezën
tek kopshti ji Sklavunit,
je porsir nga Fatazit.
Më këndoj e po çë thoj? 5
"Ku biu, ku biu nerënxa?
Biu ndë zāl të dëtit.
Mosnjeri e kish kujdhes
mose bila e zonjës Lën,
ajo vasha Dhri je Bārdh ...". 10

6.

Bëj këshill zonja Lën
vetëm po me tri bulār
të martoin Dhrīn të Bardh,
të m' i jipjin Qiparisin.

Dh. Qiparis ji hleshëmi,
çë petëk të jëp jot ëm? 5 ms: B.

Qip. Malin taksi pjonu kafsha,
taksi fushat shprishura
arashi të verdhullore,
sheshezit të pjonu lule, 10
kopështet të gjelbëra,
edhe dhromët me kangjele,
katër kuel të armatosur
me mundash e ërgjënd të hōll,
katër mushka të nxelosëta, 15
të ngrakuora e me shatër.
Moj ti Dhrī, o Dhrīz je Bardh,
çë stolī të jep jot ëm?

Dh. Një stolit çë taksi mëma:
nënd coha e nënd linja, 20
ari ato, bardha këto
më se bora e malevet,
me qindī mbërlltashit;
nënd keza të vëluzta
të tërjörëmez me ār, 25
ār i tillqur penj' i hōll,
pundeshi si koqe grūr;
nënd sqepe gjerullōr
liu i t' Indh'jes bardhullōr;
nënd baule pjota shqënd, 30
nënd sënduqe me pajaca
të mundafsha, e po stolī;
nënd shtrete të pazën,
vet se shtrān e shatorēn
tim shërbēnj prë nusērīn, 35
prë vet'hēn e prë një shpī.

7.

Luonej vasha me një mōll,
vasha e bukur, Dhriza e Bārdh,
prë harēn kushqīs të bër
me t' hjemadhin Qeperis,
birin i të Fugh'jes. 5
Shtij përpjel, e mblīdh ndë gjī
tej këtej te kamara

gjerullore, tue ghraxuor prapa mollës lārt e shtūr. Dha këpuca ndë rixhōll; poqi këmbën e u pruur prapa vasha mespurtek. Molla, çë së dij çë bëj, erdhi lartit e i rā ndë names të bardhit bāll, ballin nje m' i nxiti e sīn. Dha një thirm, rrjoth e jëma: "Qofç e bardh, bilëza ime! Kush të nxiti ballëthin? Kush të vrërti siuthin?".	10 15 20	ms: su
8.		
Venej trimi lumit lārt, vene j zallit dal e dal tue xhatārtur e kërkoj diu se çë ndë zëmërēt. Foli atij një dallanisha: "Ndo xhatrōn o mos ti, trim, edhe kët vit e nj'atër, dora pra të mbih'jet, gjuri më të lōdh'jet, duania pra të mbëshōn, gjella edhe të fluturōn".	5 10	ms: dul e
T. E nga dī ti, mjera zoge, fatin të njeriut mbi dhē, nd' është i bārdh o nd' është i zī?		ms: njeriu
D. Fluturōnj u ngjëllëshit e dreposht po shoh e llārgħ.	15	
T. E çë pē të fatit tim?		
D. Pē një māl të gjër e lārt, çë njerī s' und e kaptoj po se vetēm dallanisha, cila vej ndë nj'etër dhē. Qeni turk e shkeli e shkoi, shkeli e shkoi e [e] bëri shesh.	20	ms: N.
Dallanisha fluturoi, [fluturoi e] as foli më.	25	

9.

Prirej trimi ji hejmuor,
 tue penxuor fatin e tij,
 më të dheut tek u lë.
 Ndodhi zogën picëverdh.

"Mos më shkreh, o bardhi trim,
 se vëndurën më të thōm".

Ndënji trimi nd' at vend.
 "Flit, o zog, se marr vesh".
 "Ndallanishën e porsiti

Dreqeza ndë llak të thëll,
 tek, e zënur ndë një lak,
 rrij t' i dridhij xerkuthin,
 mos ngë vij po të të thoj
 di të rreme e një vërtet,
 cila as bëhet me di vjet.

Mua më zuri Fatëza
 mbi një rahj ndë t' ëmbëj ulli.

Parkalesa të më lëj:
 më lëshoi e më lëreu,
 moj ndë sī më paraste
 fatin e të dheut tënd.

Qiparisi e Dhriza e Bārdh
 bënjin bij të fōrt e shūm,
 cilët malet bënjin sheshe,
 sheshet i përllaknjin,
 luonjin fōrt mahjerezën,
 lënxën e dufekjen
 kundër Turkut, cili vjën
 nd' atë shesh të hapurith,
 ku m' u bī koqeja pjeshk.

Pjak ti bër ahiera,
 vete [e] vjën ka Venetia,
 ku ndë bularī kërkon
 ār e ndihëm, e ndë gjērī
 vetëm e çōn, e pjeshkëzën
 prë ca mot e ruon, e mbjēdh
 pemazit, e ndën asaj
 prëhe e më pushōn mbë hjē.
 Pra vëdes ndë nj'etër dhē".

10.

Fërshëlluon di zoge,
 një atej, një përkëtej;
 foli e njera jetërës ...

Deve stare in quinto
 luogo, che varrà poi di legamento
 all'altra di Allibek, il quale aveala

"Vej i bīri i Fugh'jes" 1. "Mbaj ..." 2. "Trimi ..."
 3, "Kūr ..." 4, "Ajo zoga" 5, "Bëj" 5, "Luoj" 6.
 "Venej ..." 7, "Prirej ..." 8, "Fërshëlluon di ..." 9.
 "Dalër ..." 10. Carme 11, "Kush" 12. "Mori ..." 13.
 "Malet ..." 14, "Gjith" 15, "Vū" 16, "Vjën" 17,
 "Ligjërojin ..." 18, "Ajo ..." 19. 20. "Bëj ...".

16.

"Vjën Marsi, mīr se vjën!"
 më këndonej Qepirisi
 mbi një rahj te kopshti tij.
 "Marsi vjën e mīr se vjën,
 vjën i but e i tharëtith, 5
 ture shtunur shī me dīell.
 Fushazit i lulëzōn,
 malërat i mjegullōn,
 dritën e harën përsiell
 daskalvet, skollelëvet, 10
 cilët xë e po mbësonj[in]
 ndrishe shorta ghramatī,
 cilët dhjivasën e xën ms: zën
 monoshtireshit të vrërt.
 Dit prë dit më shkonjin 15
 ajrit llojë gorrile,
 cilat drej e fluturonjin
 si suvalat jetjes.
 Mori zonja ndallanishe,
 cila vete jasht e vjën 20
 e më luon mb' atë dhokār,
 ndo kë ndonj llajim prë mua,
 thuame e zëmërën më shkrif".
 "O jalimono ti, trim,
 çë më pīen e do të xësh? 25
 Lajmit çë u të siell
 jān harēme këtu jasht,
 tek u dēti mbaru mbaru
 më u shkri e butësua.
 Moj përthëll ndë zëmëra, 30
 ndë pëllese e nd' ato shpī
 kush e dī çë sheh'jet,
 kush e dī çë fati shkruon
 bardh o zī mbi gjelljen?
 Dielli shkon e malet nxinjin, 35
 nata arrën, e pjakënia
 lufëtōn me deqjen".

Ligjërojin di kunata
 anamesa ca gjitone,
 të di rea t' Aghatës,
 të martuome ka trī vjet.
 Thoj e para, Dhriza e Bardh: 5
 "Jām e mīr mē u se ti.
 Kām anaka t' arëtaç,
 kural' e margharitare
 vëlus e mundashëra
 ndër sënduqe, e kamarvet 10
 kām kriate çë më gjegjënjin,
 gjith çë m' i dha zot' im,
 zoti jīm e zonja mēm".
 "Mē e lūm jām u se ti"
 thonej jetëra kunat, 15
 bardha bil je Misistratit.
 "Kām prë sqep qiellin me ilëz,
 keza ime dielli,
 kām për cōh detin,
 imi thrōn ē jeta e gjër, 20
 tek rri zgjuat e, si dua, fjē".
 U pruar mbë të qeshur zonja
 Dhriz e Bardh e thoj papā:
 "Po sa e fānēm jām u vet!
 Kām te djepi djāl të pār, 25
 çë, kūr qeshën e kūr qān,
 mua zëmërën më ndān".
 "Dhe u kām një vashez,
 çë frimōn si nj' ëngjëllith;
 kā të ruomith ç' ē harē. 30
 Nd' ajo qeshën, më gëzōn
 fān, e mallin më rrëmbën,
 e, ndo pak të zaljet,
 shpirtin dreç m' e fjuturōn.
 Çë të jēt, je bër kopile?" 35
 "Zëmrën merr të birit tīm!"
 u përgjegj zonja norē.

Ndë didhjet shkuora vjet
 ajo bila e Misistratit,
 je qëndruor e vetëmez,
 ndë të bilëzën kopile
 gjër kumbisi një spërënx. 5
 Dhidheskura, i pari bīr
 të së lumes Dhri je Bardh,
 ish ji doq e, bënur trīm,
 e lutoj të bukurën

kushërīn me zëmërēn. 10
Bēn kushqīn e dasēmit, ms: bē
u martuon e u pēzien
bardhi h̄jil' i sheshevet,
monosaqja e tupevet.

19.

Ku biu, ku biu nerēnxa?
Biu ndē zāl̄l tē detit,
anamesa ndē di rehje,
ndē një llak e vetēmez.
Mosnjerī kujdhes i kish. 5
Vetēm pjaku zoti lal,
zoti lal kuqekēsul,
vinej për menatje,
m' e tagjisnej e potisnej,
me koprē je rethullonej, 10
e qēroj e sfilighrosij
gjēmbashit e degashit
tē papema, e ruoj e prana
vēhej ndān tē m' e kēndoj:
"Rritmu ti e madhēmu ti, 15
rritmu ti, nerēnxa ime,
shpiju lārt e lārt njēhere,
dega shtij tē dērrudhjare,
mbashk me lulet pemazit
ka një vit te jetēri". 20
"Hjēzēn bēm tē ndēndērez,
tē fētohtez e tē gjere,
për bulār e bularesha!".
Sa je vogēl ish nerēnxa,
keq tē madhe bëri hjēn, 25
teku triesēn tē gjēr
di fēmija bujarishte
shtruon e gjith anxēitin,
kūr i pjaku zoti lal,
zoti lal kuqekēsul, 30
desh t' martoj tē mbesazit,
Dhrizēn e Bardh tē Kastriotit,
Torezēn tē Misistratit.
Ishin zotra e zonja shūm
mbi palaca tē mundafsha. 35
Rrotull rrijin shērbētōr,
por me shapēkat mbē dōr;
shērbētreshat keshtavet
kishin pema t' ēmbēlaz,
e shatērt qitharat 40
ngitējin me armonī.
Ture ngrēn e ture pīr,
nga zot mahjeren mbrez,

nga zonj te krahu i saj
një të bilëzën kopile 45
e mbë dōr një djal i bukur.
Nga kopile kish një unaz, ms: kopil
ka djal një nerënç,
dhënëme të nusjes.
Ardhur, ahta e dëtit 50
tundij fjetazit e sqepet.

20.

Allibeku i Rromanīs
xuri se prë nd' Arbëri ms: xëri
ishin bardha e kuqullore,
mirudhira trondofile.
Dhriza e Bardh të Kastrjotit, 5
Toreza je Misistratit
ndër të tjera shumë e shumë
kishin ëmër më të lart.
Allibeku Torezën
lipi nuse e nëng e pati: 10
duoj e jëma, s' desh' i jati.
Allibeku, thëll e fōrt
i mëritur, zuri bē ms: zëri
të rrëmbenej Torezën,
kūr të vinej dita e tij. 15

21.

Fërshëllojin di zoge.

23.

Gjith suvala nxuor ndë zāll
trimat, çë luojin ndë nōt
posht te dëti Spexjes
i Sklavunit, ndë një dit verje.
Vetëm Qiparisin mbrënda 5
e dëthiti e më thëll, ms: dëthitin
trimin i së Bardhës Dhrī;
e atë vetëm së nxuortin
shokët, kūr u adunārtin
gjith e mbë një gol thërritin: 10
"Fān i keq, ti mbitje!".
Tek po gjegji e bukura,
cila llarghu i vënej rē,
u ngre, keq bënur e bārdh,
ture lidhur skemandil. 15
Erdhi jasht e nd' uj u shtū.

Ja e arrū trimit i saj
e je nxuor te zalli jasht
bukur e shëndoshëmith.

ms: shëndoshëmith

"Se ti, trīm, fanesēmi trīm, 20
cili gjū mē t' u përgjū,
cili krah mē t' u mbī,
cila dōr sē të shërbeu
ndē pirikulin çē shkove?

T. "Mua jo krahu mē u lodh, 25
mēngu gjuri m' u përgjū
e jo dora mē u mbī,
moj desha të njihënja
vetmēn të shokēvet".

Hojqi e thjell zonja te shura 30
me për dorje zōn e saj.
Shokēzit të turpurith
tu këtje u shehētīn,
moj dica të rremētār
bëjin të hejmuorith 35
prē pēsuoemen e të shokut.

24.

Ndē podhēn të malevet
tē Qeravnit, çē ndē çuka
semre rrīn ngrakuome bōr
e mē ndēn mjegull e shī
kān ka një te jetēri vit, 5
zonja Lēn të Kastriotit
kish të stisur një kēshtjel
hōll e i lart, sa mjegulla
ngitij qeramidhezit.
Mjegulla stisi folēn 10
e folea çē stisēnej
ish e piksur driza āri;
vēt prana çē mē bëri
īn fllurome t' arētaz;
zoget pra çē nxori vēshit 15
duallētīn me lafshe t' ārt
e me krahit të rēgjēnd.
Kūr kënduon ata zogj,
era, çē shkonej ndē fjetat
lisēvet e pjepevet, 20
mē qëndroi e gjegjēnej
tē kënduor ngjiellshit,
t' ëmbëlōr e keq t' ëndēm,
aq sa prēhej e mirr vesh
Bardha Dhri e Kastriotit, 25

nd' at hër çë rrij e pjeksënej shtruome katër faqeshi. Zonja tek e para faqe më qindisi zōn e saj me të gjith shater mbān.	30
Prana tek e dita faqe më qindisi vetëhën me arrotulla krietet. Ajo tek e treta faqe më qindisi diellin	35
m' aq rrëmbazit e tij. Po tek e katërta faqe më qindisi hënëzën, bardhezën si bilazit çë më kish ajo ndë pllas;	40
e, si hëna perëndesh, je rrjedhur ilëzish, i buftōn për mbrëmanet ndë katunde e nd' ato hora shprishura ndë gjeren jët,	45
rrij ajo në mest atire. Nën m' i rrethti mjegullën ngana hapjin krahëzit ata zogj çë nxori vëshit, cilët e ëmbël po këndojin	50
mbë vërtet nga qiella e hareje shpīt i mbjojin.	

25.

Vuri ngusht Qiparisi, vuri ngusht po me një Turk, cili vej tuke levduor horashit, katundeshit se së gjëndeje për mbi dhë	5
nj'etër kal si murxhari, çë më kish se vetëm ai. Ngushtën vūn e patin bën të rrëjidhëin kuelët bashk. Turku vū Turkeshëzën,	10
trimi vū të bukurën. Mori zonja kūr e xū, sīzit ju ngarkuon lot, tue penxuor se zot' i saj me një Turkeshe e parparosij.	15
Muori liçezit ndë dōr, vū panarezën mbë llōr, elëp e pjot e mel e vër e m' u zdrep ndë staljet, dreq rrjodh te murxhari.	20

Z. Mori ti, murxhari jīn,
 nesër ndë lughadh të gjat
 ndër e madhe të më bësh,
 ndër e mua e zotit tīm.
 Ndër sënduqezit e mī 25
 kām u breze të rëgjënd,
 ndënbarken të t' bënj;
 kām u cōh të vëluzta,
 paravithet tij të bënj.
 Ndër sënduqezit e mī 30
 kām anaka perlash,
 kām unaza t' arëta:
 frentin tij e murxhëzën
 t' e dërtōnj e bukurōnj.
 Mori ti, murxhari jīn, 35
 nesër te lughadhi i gjër
 ndër e madhe të na bësh,
 po si mua dhe zotit tīm".

Hingulisi murxhari.
 Si m' u dī menatja, 40
 vān te lughadh' i gjër
 e rrjodhën kuelët bashk
 anamesa ndë bulër,
 trima, vasha e ndrishe gjind,
 çë me zëe mbë llaftarī 45
 ruojin ngjiell e truhëshin.
 Po sa kali i qenit Turk
 nisi dreq e pjono fōr
 e ndë vet një shkurtur koh
 shtat qind rrade thieu. 50
 Mori kali i Qiparisit
 prë diqind përpara e shkoi
 e ghavnjeu zotit i tij
 nderën e Turkeshezën.
 Ndënji zonja Bardhe Dhri 55
 tuke pritur aso dit
 ndë dritore e nd'ato dier,
 e më ruonej diellin.
 Pra çë dielli perëndoi,
 muori zonja drapërin 60
 e m'u mbosht ndë perivōl.
 Kuarti mose trondofile,
 monosaqe e rrodhostane,
 bardha hjile e tjera lule
 për shtërān të zotit saj. 65
 Vū për kreu trondofilet,
 vū ndë mest rrodhostanet,
 vū për këmb monosaqet.
 Prana u vū me tjera lule
 të më pjeksej di kurōr, 70
 e një thik mbanej ndë dōr.

Njota e hingëli murxhari, hingëli murxhari proposh, te kurtili ndë pëllas.		
U pataks zonja e rrjodhi vrap sa më për shkallazit:	75	
kup vër qellij ndë dōr, kufën elpi kish ndë llōr. Kupën ja e ndëjti zotit, kufën ja mbërpārti kalit.	80	
"Po na rruoft murxhari e më zoti, cili e shpiti të rrëjdh si erezal!"		
Z. Njota, zonj je mira ime, solla tij Turkeshezën	85	ms: xorrobijt
të të tundinj corrobijt kūr i mbān ndë ninulat, të na ndreqinj kamarat, të na shtrōnj triesën, të pastrōnj shtretezit, të na krehinj vashëzat.	90	

1. "Vej i biri i Fugh'jes". 2 "Mbaj të mblitur zonja Lēn"; 3 "Trimi bīr ji Fugh'jes". 4 "Kūr u pruortin Fatazit", 5, "Ajo zoga picēverdh". 6. "Allibeku i Rromanīs" 7. "Bëj këshill zonja Lēn / me bulēr sa kīsh gjērī". 8. "Luonej vasha me një mōll", 9. "Venej trimi lumit lārt", 10, "Prirej trimi ji hejmuor", 11, "Fërshëlluon di zoge". 12, "Dalur dielli maleshit". 13. "Ligjērojin di kunata". 14, "Gjith suvala nxuor ndë zāll". 15, "Ndë didhjet e di vjet". 16. "Vuri ngusht Qīparisi". 17. "Bëj vulī Allibeku". 18. "Ajo zonja Bardhe Dhri". 19. "Treti bīr ji Qīparisit / më udhisi nënd trima", 20. "Marsi vjēn, mīr se vjēn". 21. "Ulu, nuse, e lumja nuse" + "Mori vash, e bardha vash" + 22. Carme nuzziale. 23. "Kush e bëri triesën", 24, "Kūr u jesh i vogëlith" da stare in primo luogo qual espressione generale di un popolo libero e selvaggio. 25. "Vasha marr të hollazit", secondo luogo. 26. "Kūr leve, leve ti, vash". terzo luogo.

e, të mbledhura mbë vend,
stisëtin një monoshër.

51. 4

Se ti, vashëza hajdhjare,
je shëndoshëm e dëlir,
je përveshure mbë llor,
nguqure ndë faqjet,
çë më gjeshën ata brum, 5
gjeshe fört e ngure shum,
bëj kuleçe dhëndërrash,
bëj kaliqe nuseshi,
bëj fukaca pjeqëvet,
bëj kravele trimavet, 10
bëj llaghane e bukëvale
të ja sheç lëtinjëvet,
qull e prë të huojit,
krunden jipja Turqëvet.

[A]

Frinej nj' ajër, nj' ajërith,
frij i holl, i dredhurith;
leth më hapi derjen
të së kamares, ku rrij
djali vet ndë ninulët 5
e pushoj e qeshënej
ndë një gjum i ëngjëllisht:
ish ji vogëli Kostondin,
bir ji prasëm i zonjes
Bardhe Dhrë të Kastriotit. 10
Tundi ajëri ninulën
e më zgjoi kërdhiuthin.
Thirmashit bumbllisënej
pllasi gjith e kamarat.
Nje rrangoi Turkesheza, 15
nikoqire çë m' e ruoj.
"Qetu, qetu, biri jīm!
Vallja u shqit e vjën jot' ëm,
e, si gjëndet e stolisur,
anakosëme e unazisur 20
e me lulezit ndë xerk,
sis të jep e të qëllon.
Ti së qan, e ajo këndon
e të bën aghurëthin
fanëmīr e të hajdhjār". 25
Nd' at njëmend hiri ndë shpī
Bardha Dhrë, e kamarat
veshëtin një drit e rë.

[B]

Iku vasha e muori malet,
vetëmez me vetëhën,
tuke qār e tuke u shqerr.
Qeni Turk ç' e kish rrëmbier,
adunartur se i shpëtoi, 5
nisi vrap, e pas asaj
vej me kal të m' e rrëvoj.

74.

delle prime, dopo le nozze di
Biancavite.

Vash, ndo do të duhemi ...

78.

Rān ca Turq e ku më rān?
Të zdrepur galëshit,
ndë ca vende afër detit.
"Bëre gjë te mali, shok?
Ç' i rrëmbeve Turqëvet?". 5
"Ndë Turqī së vajta,
ato dhera ng' i kërkova.
Moj ca Turq u i përpoqa
ndë një llakat, çë prirëshin
të ngrakuor ka dheu in. 10
Katër dele e katër dhī,
katër lopa e katër qē
me di dema je di viçe
kishin marr e një kopile
kuqullore e bardhesī, 15
cila klanej me hjidhī.
Me kaloqen u ju hjoqha,
dive i shtipa hënëzën,
hënëzën e kriethit;
tjert u dhān këmbëshit. 20
Mbjodha predhën e m' u prora.
Qella vashën s' ëmjes
me stolit e Turqëvet,
jetrën pjes prë vetëhën,
si më ngit, e mbajta". 25
"Je vërteta gjaku in,
ëmër e bëme arbëresh!".

[C]

Si ait tek ajëri.

[D]

Pienez jati bilëzit:

"Sõt ç' ë dita e Shën Mëris
brodhtit gjith prë ndë katund.

Mirën o të ligëzën
suolltit ju ndë ngushëtat?". 5

1. "Munda u ndë rrolet,
se me vet një kopanë
zallin shkova e shurëzën,
e te dejeti vate hiri
e m' u zbūor rrolja". 10

"Pafç uratën, biri jīm:
mundën Turqit me më hjë".
2. "Ndë të ditën kopanë
me dufekëzën të rë,
çë më suoll ka Venetia 15

zoti lal e lalëresha,
ndajta aradhën prë ndë mest.
v. e.: e jemëta

Mosnjeri së shkrehu më
ndë sa burra in ndë vend". ms: bërra

"Pafç uratën edhe ti, bir!
Kūr nd' amahj të gjëndjesh
kundër Turqëvet, ja ruoj
dreq ndë bāl Pashajvet". 20

3. "Bëtim luften e ndë pes
trī m' i shtura shurjes. 25
Vetëm i bir' i Fugh'jes
mīr më lodhi e së më shtū,
se u mbajta fōrt e dreq
shtuora më se jo një hū.

Pra më lëreu, tuke mallkūor
vetëhën e tue bekūor
mëmën e ātin çë më lēn". 30

"Qofç' i bardh, o biri jīm!
Kūr të jësh ndë lufëtet
mushkomënde, mos u humb
mëngu drej të madhit Zot,
moj si lis e qeperis
kundërsto me ajrat". 35 ms: hëmb

4. "U ndë t' ikurit i shkova
katër trima, ç' in përpara 40
prë tri rrade, e nëng arvova
tek aradha të rrëmbenja
shabjen e mahjerezën,
se names të rrjodhurit
shkava e këmbën strambuliksa. 45

Plaku judhëç' i Çetjes
mosnjeriu për atë hër
desh të jipij dhënëmen.
Vogëli bîr i Fugh'jes,
prasëma qot kjo fanî!" . 50
"Paq e mîr, o biri jîm!
Sodepâr të fluturôsh
si shëndoshëmi sqapâr,
çë rrëmbën tek ajri
miza, bjeta e pallarë. 55
E ti, bij, çë bëre sod
prë ndë valle e lodhëra?".
"Luojta mîr e mîr këndova,
dheza malle trimavet,
zgjova mbidhje vashavet, 60
shtrëmbur ruojin plakzat,
djelëmat me thavmasî,
burrat bëjin shëng me sî".
"Qofç e zeshk, o bila ime,
ushtra e têt vëllezërvet!" . 65

ms: e zesh

C a n t o

[E]

Shkepti dielli nd' ato male
mbi bōrën strabardhjez.
Rrëmbi prjerrur dha ndë bāl
t' ungëlit të Fugh'jes,
çë stolisij Rradhavân. 5
Je stolis e i vëj kurōr
se t' e mbashkij Torezës,
Torezës të Misistratit. ms: Torezëz

[F]

"Se ti, bîr e biri jîm,"
- thonej Aghata një dit
Qiparisit i ndërruor -
"çë sëmund ndë zëe më kē,
cili mäll më të hejmōn?". 5
"Mëma ime e dashurez,
diu çë pē e nëng pē,
diu çë ngava e nëng e ngava.
Pe një zog çë fluturoj,
bukur më se ilëzit; 10
pē një lule, cila flitij,
flitij e më falënej.

M' iku zogu duorshit,
 m' iku lulja gjishtëshit!
 E kërkova nat e dit 15
 prë një mot e prë një vit.
 Zogun ndodha e lulezën
 prë së riu, po s' mund e marr,
 pëse dora së m' rrëvön".
 "Mos u trëmb, mos u hejmo, 20
 biri jīm i dashuri.
 Teku dora nëng arvōn
 vete ligja e më kërkōn".
 E dërgoi një proksenit
 zonjës Lën të Kastriotit, 25
 një bujār së pārëshit
 t' asaj hōr t' i lipënej
 Bardhen Dhri prë Qiparisin.
 Zonja gjegji e ju përgjegj
 se, mos pār të mirr vuli 30
 me të sajën bujērī,
 s' mūn të zgjīdh o lidhij gjē
 prë të bijëzën të saj.

Canto

[G]

Vogëli bīr i Fugh'jes,
 pak me trū mbë vetëhën,
 më udhisi nënd trima
 ka më doqit prë ndë shok
 se të vejīn të rrēmbejin 5
 nj'etër aq bukura vasha
 ndë lëtinj të Rromanjīs.
 Udhjes ngaha më vān
 ju përpoq një burr i pjak.
 "Pafçi mīr, të lumët trima! 10
 Vīnj edhe u pjak me jū? ... ms: të lēmēt

Canto

[H]

Vash sīzez e mespurtek,
 bukurushez e ghavnare,
 çë më gjeshën ata brūm,
 gjeshe mīr e ngure shūm.
 Bëj të gjere petëzën, 5
 sa të marr furrin je vet;

rregjin bëj me rregjëresh e lughadhin me suldet; bëj pushtjerin po si është i pushtuor me arazit;	10	ms: bëjin
kllosën bëj me polloqidhe, dosën bëj me rikazit, mëndërat me kavësh e dhën, kuel e pela sa të jën; horën e qishën me këmbör e me flamur lartullör, e katundit, ka ti jë, jipi më se mundën hjë. Pllasin bëj pjonu bulër me ndë mes vatren të gjër;	15 20	
treghun bëji me markat, mbjo me gjind udhën të gjat; perivolet pemullör nd' at ahjimaz gjerullör.		ms: gjepemullör

Canto

[I]

Ndë një dit je verje vapa tundij ajërin, fört këndojin cinxërrat. Qiparisi e shumë të tjer vân mbë dët të lagëshin, të më lajin kurmërat, të m' i lajin e fëtoh'jin. Sqepëtoin prë mbi dët shtat galë, si qifëti fluturôn tek ajri.	5 10
Jin kusâr të mushkomënd. Vân e vân e ku më rân? Rân ndë dhë të albëresh, ku ca vasha bujaresha mbrënda ndë një perivol më qërojin majorân, petroselen e xafarân. Më u hjodhën e më rrëmbien shtat kopile e një djal. Ishin bila e Marqanoit, shoqeza e Nik Pets, bileza e Gharadinit, drita e sivet të së jätit, motëra e t' Radhavanit, mbesa je Pjetër Shtërorit, mbesa je të Dedi Skurës, bila edhe të Lopësatit,	15 20 25

biri i të Rrodhotait.
Gharadini, murgu burr,
më u vësh mbë këllogjar ... 101. 30 ms: birin

42.

Më udhisi Arminoi,
më udhisi ortën e tij.
Hiri thëll ndë Arbëni
e sa ndodhij vrit e mirr. 5 ms: mīr
Ndodhi vetëm Rradhavān
ndë një mal i llargh e thëll,
teku vate të xhatroj:
më je vrān e kriet i prēn,
po më shok të shtruor lërien.
Më perndoi dielli 10
prë trī hēr e nëng u pā.
Ajo murg je shoqja,
kūr u pā je vetëmez,
nisi, e shkret e je rrëmaksēm,
të kërkonej zōn e saj. 15
Pas trī dit të dekurith
më e gjeti e krieprēr.
Më e mbjodhi ndë një thas
e t' ngrakuor e qellij ngrah.
Tek rrëvoi ndë një përrua, 20
më u prë të mirrij frīm
e të lagij goljen
nd' uje të fëtohëta.
Shkuon ca ushtrōr atej,
vashën pān e liptin uj: 25
"Ëme, vash, një pik uj".
"S' kām ku t' e jap u, trīm".
"Ndë duor tënde bardhullore".
"Dora ime pjot unaza
pikën uj nëng e mbān". 30
"Vetëm pikëza çë mbān
mua më sosën e mbarōn
e më shuon zëmërën".
"Trim, së dī me kë ti fjet.
Ndëç' u zgjofça burrin tīm, 35
gjith sa jini copa copa
më ju bēn e thela thela".
"Kush më është kī burri jit?".
"Rradhavani, ndo ng' e dini!".
"Qofçim truor, o zonj' e mīr!". 40
Mos e zgjo prë njëtēr cop,
sa të shkonjëmi këtë mal,
këtë mal e jetërin".
"Rradhavān, përdashur' im,

nd' i vëdekur i tramaksën,
shih çë bëre kūr i gjāl
ngraħ u hĵodhe armiqëvet!". 45

[J]

Shoĵja je Dedi Skurës,
je qëndruome kolloghrë
ndë më mīr të gjelljes,
s' und përpĵij e qët mbë paq
deqen të sëmadhĵt shok, 5
e porsĵj të birëthin
tet vjeçi e i varfëriħ,
e porsĵj e po i thoj:
"Rritmu, bīr, e rritu i doq,
mund mahĵeren të tit ati, 10
e po vet me një ghraxim
kalin ngĵite, çë të la.
Kudo jān armiq' e tĵj,
m' i kërko e ĵi lavos,
si tët' āt lavosëtĵn, 15
e lavosëtĵn e t' e vrān".
Prana murga noĵtesħ ...

[K]

"... o të xësh sa ille jān
prë ndë qiell, e po si vete
ç' ecënĵin e nëng qëndronĵin
ndonĵ hër tek udħa e ĵjat,
çë ndë pĵazëme i shënoi 5
stoneonëmi Perend;
o të đĵsh sa shpirtogĵëll
shprishura këtĵ këtĵe
dheu mbān e deĵti;
o të fĵaç nĵinĵe nĵinĵe 10
ĵjuhën tēnde e mīr të thuaç
tĵerëvet çë kē ndë zëe
pa u babartur e dëlīr".
"Zoti dhaskal, çë më thua?
Nĵotani çë dua të xë: 15
dua fuqī ndë llōr e dōr,
doqërī ndë kurmin ĵĵiħ,
kuel të mundĵnĵ e kalonĵ,
dua mahĵere se t' i luonĵ
me fuqī e vrundullīm 20
sa të presën ndë një hër
sa di kraħ një deg ĵe trash

ms: ndë hër

riqje o ilëku.
Këtje posht gjëllin një zot
anamesa nd' ushtërōr 25
të mixōr, çë atin tīm
m' e lakosëtin e m' e vrān".

[L]

Gjergj Kandreva (cili thuhej
se lodroj me Fatazit,
e ca tjer thojin edhe
se m' e lidhëtin Dregezat) 5
kish te krahu aq fuqi
sa të luonej një mahjere,
çë s' e tundjin e s' e mundjin
me të katëra po di vet.
Çanej petikōnj me duor
si të njomëza kaliqe 10
e këputij një tērku
dellëshi, si t' ish një pë.
Prë di muoj shihej ndë hōr,
nj'etër di së dukej fare.
Gjergj Kandreva shkoj një dit 15
vet e me frëshër mbë dōr
ka një rugh je ngushëtez.
Bukur ish ndë sa të bukur
gjëndëshin tek ai dhë.
Gjith e ruojin me cjudhī 20
trimazit e vajzat.
Ndodhi nd' at rugh një bardhe
sī-je-zez bukur kopile,
kuji me frushër i ngau
kriet e këshetëthin. 25
Vasha e nguqurez qëndroi,
si je ngritur, nd' at vend.
Jëma, cila më e pā,
duoll ka parahirja
e më tha trimit i rī: 30
"Trim, çë ngave timen bil,
së dī ti se kush më nget
një kopile ka t' e marr
pra prë grua, daft o jo?".

[M]

Vasha, kūr çë xū të zōn,
zōn e saj të dashurith,

të ngapuor ndë filaqī,
u hejmua e rā mbë lip.
Një e di, trī muoj e priti. 5
Kūr më pā se nëng i vij,
me vetëhën bëri vulī
po të vej të m' e kërkoj.
Më limothi kriethit, [Po se t' ikij shehura
mbjodhi pāl këshetëthin 10
me prialësin të vërdh
të shkëllqēm si ār i hōll;
vëthetit më vū ndë vesh,
vuri anakazit ndë qaf,
me xhipunin të vëluz 15
mbi vo linjzën të bārdh
dhja si bōr njëmend e rār;
mbi zilōn të kuqullore
e mbi coh të gjelbërëz
ngjeshi mesin të purtek 20
me një brez ërgjëndullōr,
gjith me ār i terjorīr;
veshi e mbathi këmbëzit
kallucjeteshi mundashta
e këpucat me kaliqe. 25
Pra unazën e besjes
vū ndë gjisht, e lez e qet
nisi e vate ku të vej.
Çajti bōr njera ndë brez,
qatërin njera mbë gjū, 30
prapa lēn malet e saj;
lume shkoi, përronje e llaka.
Jarīn çoi ndë filaqī.
Filaqerit, kūr e pān
drej lart kanxheleshit, 35
gjith e ruojin me cjudhī.
Hapi derën strazetari
e m' e vrejti me ponī.
Hiri mbrēnda e vate thēll
nd' ato kamara të zeza, 40
pjonō ahēta me muhī.
Sfilaqisi zōn e saj
e m' u mbilaqis vet.
Zūri prana të m' i thoj:
"Se ti, zot e zoti jīm, 45
mos të jësh me mua mixōr,
po si u qeva me tij
besullore e pjonō mālł.
Mos më lē të barjem
ndë kētē thelle filaqī, 50
të më barjet kësheti,
të më barjet zilona,
të më mbjaket faqja.
Po kujto si t' erdha nuse,

ms: vëlëz

ms: lēme

si te ti, pjonu harē,
mëma e prindi më dërguan". 55

[N]

Më qëlloi, qëlloi gjumi
zotin tīm, e do t' më fjër.
Do t' më fjër, e u këndonj,
më këndonj e dua t' e zgjonj,
moj nd' e zgjonj që kām t' i thom? 5
Ti fjë njōm, o zoti jīm,
e sē gjegjēn si gjēmōn
dheu prē nēn armiқēshit
t' armatosur e t' dirosur,
qē dhifisnjin po sa ngasēn, 10
vjedhēn, marrēn e po vrasēn,
gjak e dēme shprishēnjn".
Zoti gjegji e më u stros,
më u vesh e armatos
e nd' armiқ më u shtëllua, 15
rē je shprishur erjes.
Më këndonj zotin e tīm,
m' e këndonj e m' e gēzonj.
Zoti jīm, qarrun i lārt
për mbi çuk të malevet; 20
zoti jīm, një lis i gjēr
hjē-i-madh ndē fushazit;
zoti jīm, ait e lez
qē më zbiret qiellēshit;
zoti jīm, mahjere e ngūrt 25
qē më pret mahjerezat
xerkun e të Turqēvet!

[O]

Ditshkurturi Varroc,
trim i bukur e i bēgat,
rā mbē dīr të madhit zot,
cili duoj t' e xhishēnej.
Rēndi atij paguomet: 5
ka një dit një llaudhitūr,
ka një jav një kumisār,
të paguonej shkreten kot.
Shiti ai murrēn lop
me të gjith lopēsār: 10
kotēn s' mundi t' e paguoj.
Shiti murrēzēn pela
me të gjith pelakān:
kotēn s' mundi t' e paguoj.

Shiti mëndërën dhën me të gjith delëmër: kotën s' mudi t' e paguoj.	15
Shiti dhjet pënda që me të gjith punonjër: kotën s' mudi t' e paguoj.	20
Shiti arat verdhullore, shiti dherat gjerullore: kotën s' mudi t' e paguoj. Veshi e mbathi bukurën, m' e limothi e m' e pastroi, më e qelli ndë markat.	25
"Kush m' e do të bukurën?". Mosnjeri m' i vënej prec, aq i dukej se vëlej.	
Më rrëvoi nd' atë markat Arminoi e shokëzit.	30
Bjejt ai të bukurën katërdhjet mij aspet. Më paguojti kotëzën, moj, i nëmur e ji shkret	35
pa të bukurën ndë tal, rā ndë thelle merëngi, u sëmūr e duolli trushi e, ndë rēnde llavēni, vate vet e më u mbit nd' ujet e të lumit Drin.	40

[P]

Më këndoj, këndoj një zog afër udhjes, kaha shkoj Arminoi e shokëzit me të bukurën tek ila, të kaluome ndë një kal	5
bardhullor si borazit të Sklavunit e Qeravnit. Më këndoj e po çë thoj? "Popo, popo, çë shërbes! Puthën vllai të motërën".	10
"Gjegjën, o zot, çë thot kī zog?". "Ësht një zog çë fjeturōn". Adhrianopull më rrëvuon, më e qelli ndë pëllas e, je ulur ndë një thrōn,	15
zū t' e pienej hōll hōll: "Kuj gjëri më jē ti, vash, e ndë dhē të albëresh ku m' u leve e teku vise bashk me burrin çë të shiti?".	20

"Ndë podhë të Sklavunit,
ka perndōn dielli,
leva u sēmadhēshit.
Kishnja trī vëllezërith
çë më vān Turqēvet. 25
U qëndrova e varfërez.
Moj e rritur më besoi
me nj' bujār mīr i bēgat
nj' emēt çë më duoj me māll".
"Ç' emēr kishin tēt vëllezër?". 30
"Ish i vogëli sī-ji-bardh,
kēmb-i-shpejt e gjith i lez,
e ja thoshin Kallino.
Kish i diti sizit
si dēlia e dejtit, 35
si thellia e qiellit
e ja thoshin Marino.
Ish i treti hjeshēm trīm,
sī-ji-zi e rishkëllqēm,
çë më luoj e më kërkoj 40
mose shpata e po mahjere,
e ja thoshin Armino ...".
"Motëra ime, cili fān
më të suoll tek it vēllā?
Arminōn çë ti kujtōn 45
ruoje afër e m' e çōn!
Mbjoj asaj podhēn dhinār,
prēhērin, karçelezit,
e me kuel e shokērī
m' e dērgoi ndē Albērī!". 50
Të pērlipēme gjeti shpīn,
vrērta kamarat e shkret
shtratin të martuomes.
Stisi ajo një monoshtīr
e pē' mbrēnda m' u mbēlli 55
e m' i qe varr e shtëpī.

[Q]

Ai Draghuti, ç' ish kusār
aq i fanēm sa i lig.
me nj' anī të madhe, gjere
e je thelle sa je larte
fluturoj prē dejtēt 5 v. e.: më gjavljonej d[ejtēt]
po si qifti maleshit.
Ai Draghuti dha me prōr
të sē shpejtes sij anī
te proiti të Koronit.
Zū të shitij e të bjej, 10

si shesōr i qofç e i llargh,
 petka ndrishe shortashi.
 Moj nga zonjat e Koronit
 mos e njera u kallār.
 Moj e mira zonja Rīn 15
 vetēm ajo më u kallār
 ndë names kriatevet.

[R]

Iku trimi ka shtëpia
 e lëreu të sijën grua,
 kūr atij më ju fjandaks
 se ajo m' e tradhizoj,
 e me nj'etër m' e ndërroi. 5
 Vate vetēm ndë lufti,
 si më pati duanī.
 Vasha, çë të dashurin
 kish zbjerr e s' dij ku vate,
 lipullore e hejmore 10
 më e pritij e shërtoj.
 Shkoi i pari e diti vit
 e së xuri ndonj lajim,
 e spërënxa i shuhënej.
 Rrij një dit ndë parahire 15
 e më ruoj di monosaqe,
 një të kuqe e një të bardhe,
 ndë di ghrasta rritura.
 Tek e treta ish je bīr
 një me fjetat pikëlore, 20
 s' e fitepsur ka njerī.
 Nd' at njëmend gjegji se llārg
 drej poshtit ndë katund
 ndihej madhe xhallmarī,
 hingëlīm surropulish, 25
 trindlla çanxhaneleshi,
 shtrushe petikonjëshi.
 Hiri mbrēnda e mbliti derēn
 e, je qasur ndë dritore,
 ruoj ka udha kush të shkoj. 30
 Po ca krushq shkojin me nuse.
 Kush i mbanej frentin kalit,
 teku nusja vej kaluor,
 ish po trimi çë m' e deshi.
 Nxuori bardhin skamandīl 35
 e të bukurēn tēfali.
 Frentin kalit i lëshoi
 e lëreu nusen të huoj.
 Rrodhi vrap je dashura

e m' i hapi derjen. 40
Llegha tuke shkuomith,
vasha tuke piejturith:
"Ku më vajte çë mënove ...".

[S]

Ndë një lughadh i gjat e i gjër,
tek luftuon ushtror e kuel,
gjaku i piksur copa copa
mbaru dhën buftoi të nguqur,
e po njerzit të vëdekur, 5
të lavosur e t' skotisur
ndrishe shortashi lëngojin
nd' atë truoll, si gjenden kucar
nd' ata male ku prën arvul.
Një kamnua po si një rë 10
ish i ngrër tek ajëri.
Ndën një vidh deg-i-prër
ndihej një rëkim i holl:
ish një trim thëll i lakosur,
cilit gjaku avuloj 15
e po gjuha flit e thoj,
flitij po së shokëvet
të qëndruor edhe të gjall:
"Se ju, shokëzit e mī,
kūr t' arrëni ndë katund 20
të më qellëni habërën
të së luftes çë na bëm,
ecëni edhe te mëma ime,
moj vërtetën mos i thoni,
se, ndo pjaka fanizez 25
më të gjëndet afër zjarrit,
mbrënda i bie e digjet.
Po ju, shokëzit e mī,
ecëni edhe te gruoja ime
e t' vërtetën gjith i thoni, 30
të marr krëhrin e të krihet,
të limothes e të lihet
ndë pasqir pjonu harë,
e, të ngjatur mīr këshën
e me shtekun drej të ndār, 35
pra të dal me gaz mbë dër
e të thet kujido shkōn
se leftere është për gjith
kush t' e dët prë grua ndë shpī
o si pele grazhdashit. 40

ms: mar kruhrin

Ish një jëm e fanëmīr, cila shihij mbrëmanet rreth te triesa nënd bīl, nënd qeperisura degndëndëta e të lest,	5	
e të dhjetëmen një vash çë ja thojin Gharendīn, rrëz manjollje gjerefjeta, lulemadhe, mirudhīre. Ajo shpī një perivōl,	10	
ku shkëlqejin arvulit pemashi e fjetashi. Bukurushes Gharandīn vijin mose po kushqī horashi, katundeshi	15	
afërishta je të llargha. Jëma e të vëllezërit nëng deshtin prë njerī, njera sa dërgoi t' e kish një bujār ka dheu lëti	20	
tej mbān dejtīn ndë të madhen Itallī. Deshtin e t' vëllezërit, më se gjith i vogëli, çë kish ëmrin Kostondīn.	25	
Jëma e vetëm thoj se jo, po i pandehjij zëmëra diu se çë të llargh e zī. Moj i thonej Kostondini: "Mëma ime, jipja	30	
motërën këtij bulari ka sëmadhīt Tarandjot". "Bīr, e kūr t' e dafëça o mbë lip o mbë harë, kush të vër po të m' e sjell?"	35	
"Vete u, mëm, e t' e marr!". "E m' e taksën mbë vërtet?". "Si vërteta ë kriqeza, ku tëhojqī Zoti Krisht!". Bën kushqīn e Gharandina	40	
vate mīr e me shëndet, nuse shūm je dashurez ndë një shpī tarandjote, ku gëzoi e lisaroi, bëri bīl e më i rriti	45	ms: u rriti
bularisht, e i mbësoi. Prë ndë hora t' Arbënīs friti rënd nat e dit, friti prë një zet dit		

qatëra m' u bë një sel
 me të zezën ndënbarkere,
 paravithen e të tjera
 petka çë më duhëshin; 105
 vokulla çë mbanej gurin
 m' u ndërrua nd' ërgjëndullor
 frën çë mbanej kalëthin.
 U ngalua e drej u shpīt
 vrap e i anangasëmith 110
 vendit ku po mīr e dij
 se më visij Gharandina.
 Më rrëvoi ndë mjezëdit.
 Gjeti nipërat çë luojin
 pas dalanishavet, 115
 cilat kishin bër folë
 ndën qaramidhavet
 të pëllasit faqegjër
 e m' i zëjin leqeshit.
 "Çë më bëni, nipëra?". 120
 "Bredhëmi me këta zoge.
 Kush më jë ti, zoti lal?"
 "[Jam'] ëkël Kostondini.
 Ku më vate ëma juoj?".
 "Mëma vate lodrashit, 125
 lodrashit e vallevet
 prë harën të Pashqëvet".
 "Rrango, bīr, të m' e thërrëç".
 "Ea, mëm, se arrū lala!".
 "Cili lal, o bīri jīm?". 130
 "Arrū lal Kostondini".
 Shqiti zonja lodërin
 e pa frīm e llaftarime
 rrodhi vrap ndë sajën shpī,
 ku më gjeti të vëllān. 135
 "Kostondīn, vëllau īm,
 cila ēr të suolli".
 "Era e mjezëditjes.
 Mëma të lutōn ndë shpī.
 Erdha të t' mirrënja". 140
 "Flitëm drej, vëllau īm.
 Ndo se arrure ti mbë lip,
 vete vishem mbë të zeza;
 ndo se arrure mbë harē,
 vinj atje si gjëndjem". 145
 "Nisu, motër, si të zū hera!".
 Më e vū vithë kalit
 e u nisëtin e më vān.
 Tuke vatur udhjes
 gjatullore e je pa fin, 150
 Gharandina të vëllān
 vrej e ruonej me cjudhī.
 Çajti prana qetëmīn

Kostondini rā i vēdekur.	
Gharandina, e vetëmez, gjith e trëmbur e pa frīm, je rrëvuor te der' e shpīs, kūr m'e pā të barjem,	210
ngau me dridhëm trokullën. "Hap derën, mëma ime!" "Kush më jē ati te dera?" "Gharandina, bila jote!"	
"Mba tutje, bushtra vēdeqe, çë më kuorte nënd bil, e me zān e simes bīl erdhe ani të marrëç mua!" "Hapëm derën, zonja mëm!"	215
Jām vērteta Gharandina, Gharandina, jotja bil".	220
"Kush të suolli, bila ime?" "Mua më suolli Kostondini!" "Kostondini? e ni ku ē?" "Hiri ngjish të truh'jet".	225
Zgardhamendi derën e jëma. "Popo, bil, vērteta jē Gharandina e dashurez. Moj vēllezërit e tū jān të pjuhurosurith	230
gjith sa ishin e ndë varr!" Të lloruor e të shtrënguor, tuke qajtur e vajtuar, po ka hejmi e ka dhëmbima diq e bila e bashk e jëma.	235

Serposëma e të parës pjes

[U]

Nd' ato male të Janinës m' u shtëllua një mot i keq: bumbullima e shkepëtima, gjëma e pika hjidhëshin nga ca rē të zezullore	5
mbaru, e gjith anëshit draghonarja vij përpara rëndullore e kanosishte e tue shtūn breshër e shī koqeshi të rrëmbullore	10
si lajthit e t' Okridhes. Dhjet xhatār, çë kīn përzūr dhejpërën të malevet, gjith një herje u shprishëtin të kërkojin një rëpār	15

ku të mund kumbisëçin, kush një faj e kush një lis. Moj një pjak pa frim ndë gjī vate ndën një keperis e ka timi dridhej gjith.	20	ms: dridhj
Po sa lartit u poshtua një kopile kalimëne, kript-e-kuqe, sī-e-zez, buz-e-qeshëme, pjote gjëll. E lloroi e m' e shtrëngoi e m' i ngrohu eshtërat.	25	
Pjaku, prjerr mbë vetëhën, thirri, sa gjëmoi mali: "Lumi u, ji lumi pjak! Kush e pati fanin tīm ndë sa gjind gjënden te jeta?"	30	

[V]

Diq Korina, cila rriti zëmërmadhīn Milloshīn. Diq e mjela keq e rē; diq, e shūm je qajtin. Milloshini s' mūn të shuoj hejēmin të thārt e thēll çë mbullij te zëmëra, e po qaj e keq shërtoj. Tue shërtuor mbero penxoj, e penxoj se çë të bëj prë kujtīm të jëmavet.	5	
Vate stisi mbi një māl lartullore një kullōn, më je trashe se një lis madhullōr e i vjeshēmith.	15	
Katër anëshit i fitepsi dërrudhjār një qeperis, villostare shejëqe. Prana ndën asaj kullōn eshtrat vuri t' ëmavet: të se jëmës bjerrafate, cila e leu e nëng e rriti; të së murges emëte, cila e rriti e nëng e leu.	20	
Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela të vorēs: "Nga vorea ndo ti rrëvōn, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko,	25	

<p>moj këtu dica qëndro e dhjavas të shkruomezën. Ndën kësaj kullōn më fjën di kopile, çë ng' i gjën, ndo se gjith ti ecën dhën, se si ato së jān o qën;</p>	30	ms: dixa
<p>e sa bëtin ng' e rrëfien mose i biri vet ç' e ndien, cili t' ëmat qajti e qān prë sa īl te qielli jān". Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela perëndīs: "Ndo ka perëndia rrëvōn, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno</p>	35	ms: mose se
<p>e dhjavas të shkruomezën. Xëj se ndën kësaj kullōn grua je shëjte rri për mōn, cila ngjallëti një të dekur e po botën bëri hekur.</p>	40	
<p>Ajo rriti një ghanjūn, cili s' kish spërënx gjakūn, se pse t' ëmës prej të dis i qëndroi zënur ndë sis": Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela mjezëdits: "Ndo ka mjezëdita vjën, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno</p>	45	
<p>e dhjavas të shkruomezën. Xëj se ndën kësaj kullōn rrīn ca eshtra prë gjithmōn, cilëvet bekuome i nget e parrajsi me shëndet.</p>	50	
<p>Njera e leu, jetra si bīr t' unglin rriti e deshi mīr, dhja si t' sajën vetëhē, e u rrit e i bëri hjē": Shkruojti pra nd' atë kullōn pri s' kundrela haraksīs: "Ndo ka haraksia ti vjën, burr o grua, kushdo jē, ti përpara mos më shko, moj këtu dica mëno</p>	55	
<p>e dhjavas të shkruomezën. T' ëmën e t' emëten mbëloi ndën kësai kush e lartoi. Ka të rrīn një stoneōn amënōr me tēn Zōn.</p>	60	
<p>Ndo ti shkōn me lipsī,</p>	65	
<p>moj këtu dica mëno</p>	70	
<p>e dhjavas të shkruomezën. T' ëmën e t' emëten mbëloi ndën kësai kush e lartoi. Ka të rrīn një stoneōn amënōr me tēn Zōn.</p>	75	
<p>Ndo ti shkōn me lipsī,</p>	80	

ato eshtra kân hajdhî
e të bënjin atje lart
Krishtin t' ëmbël, jo të thart,
e ndë qiell të butësonjin
Krishtin e me hîr të mbjonjin".

NOTE

Il titolo *Rapsodie* manca nel ms. Tra parentesi quadre sono indicate le integrazioni dell'editore, come, ad esempio, le lettere maiuscole che identificano alcuni testi non numerate dal Santori. Si auspica che vengano sollecitamente pubblicate le sue *Rapsodie* custodite nella Biblioteca Reale di Copenaghen, più numerose rispetto alle presenti conservate nella Biblioteca Civica di Cosenza insieme ai manoscritti delle altre opere di questa edizione elettronica, eccezion fatta per *La Divinità di Gesù Cristo*.

Tra le composizioni, alcune solo accennate, sono inframmezzati appunti attinenti all'ordinamento definitivo, dai quali emerge chiaramente un Santori mirabile creatore e non semplice raccoglitore di rapsodie (11: 69 "Una canzone da farsi").

53, 6 "lauditūr", auditore giudiziario.

[T] La leggenda di Costantino e Garentina nel rimaneggiamento del Santori occupa 235 versi di fronte ai 132 della versione raccolta dal De Rada (*Rapsodie d'un poema albanese*, Firenze 1866, p. 29). Il giudizio del Gangale (*langatmige Verwässerung* / prolissa diluizione) coglie, in questo caso particolare, nel segno.

v.e. = variante espunta dall'autore.

6 luglio 2013